

**Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky**

Bakalářská práce

VYUŽITÍ DRAMATICKÉ VÝCHOVY V PRÁCI SE SENIORY

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Pokorný

Autor práce: Blanka Martonová
Studijní obor: Vychovatelství, prezenční
Ročník: 5

2013

Bakalářská práce v nezkrácené podobě

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum

**„Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Jiřímu Pokornému za cenné rady,
připomínky a metodické vedení práce.“**

Obsah

Úvod.....	5
1 Historický vývoj volného času.....	6
2 Volný čas.....	9
2.1 Faktory ovlivňující volný čas.....	12
2.2 Životní styl.....	13
3 Stáří.....	14
3.1 Biologické změny ve stáří.....	14
3.2 Kognitivní změny ve stáří.....	15
3.3 Emoční změny ve stáří.....	16
3.4 Osobnost starého člověka.....	17
3.5 Sociální zařazení starého člověka.....	18
4 Senioři a volný čas.....	19
5 Dramatická výchova.....	20
5.1 Role.....	21
5.2 Typologie rolí.....	22
6 Projekt.....	23
6.1 Jednotliví klienti.....	23
6.2 Práce s klienty.....	28
7 Hodnocení projektu.....	33
8 Závěr.....	36
Seznam použitých zdrojů.....	37
Seznam příloh.....	38
Abstrakt.....	43
Abstract.....	44

Ú V O D

Velmi dlouho jsem se zamýšlela nad tématem, které zvolím pro tuto práci. Po dlouhém promýšlení všech aspektů, jsem dospěla k názoru, že bych se pokusila zhodnotit své dosud nabyté zkušenosti v oblasti práce se seniory.

Prvním ukazatelem při studiu pro zvolení tohoto tématu byla dramatická výchova a právě její využití ve volném čase. Rozhodnutí pojmout tuto práci jako projekt se nabízel od samého začátku přípravy. Dramatická výchova v sobě obsahuje více možností, drama a divadlo, tím dává možnost reflektovat svět kolem sebe, popřípadě dává šanci naopak popustit uzdu fantasmii. A v neposlední řadě má i funkci výchovně vzdělávací, což se s oborem pedagogiky velmi doplňuje. Pro skloubení dramatické výchovy s pedagogikou volného času byla možnost práce se seniory v domově pro seniory se zvláštním režimem.

Jak již bylo zmíněno práce se ubírá formou tvůrčího projektu. Kladen důraz je na hlavní cíl v práci zkvalitnit prožívání volného času seniorů pomocí dramatické výchovy. Dalšími dílčími cíli práce jsou formulovány takto:

- ✧ zmírnit projevy agresivity (verbální či fyzické).
- ✧ snížit či úplně odstranit nežádoucí projevy v chování každého člena (zapojeného v projektu)
- ✧ tímto projektem bude seniorům umožnit participaci na svém zlepšení prožívání volného času v zařízení.

Práce a v ní vytýčené cíle budou v závěru zhodnoceny.

Celá práce je rozdělena do dvou velkých částí. Teoretické obsahující obecnější informace ze zvolených oborů, které následně budou navazovat a popřípadě doplňovat informace z projektové části. V projektové části je již pomocí stanovených metod a postupů zaznamenána vlastní práce se seniory. Dále práce obsahuje zhodnocení projektu.

Základními zdroji práce jsou „Základy pedagogiky volného času“, „Metody a techniky“ a „Vývojová psychologie“.

1 Historický vývoj volného času

K porozumnění historickému vývoji volného času je možné přistupovat z více hledisek. Vždy je důležité zaměřit se na posuzovatele samotného, ze kterého vědního oboru vychází. Jinak bude posuzován volný čas sociologem, než například pedagogem či psychologem. Sociologové se zabývají fenoménem volného času. Podle vědního oboru sociologie je čas, kterým disponujeme, reakcí na průmyslově pracovní období. O volném čase tedy lze hovořit v úzkém spojení s industrializací. Ovšem větší pozornosti se volnému času dostává, až po první světové válce. Samotný jev volného času přispíval ke změnám ve společnosti, byl považován za ukazatel blahobytu a pokroku.

Definice volného času přináší spoustu možností pojetí-stupně. Vždy je třeba si uvědomit, zda hledáme počátek vzniku termínu volný čas, nebo hledáme počátek realizace volného času.

Jednotlivé vývojové stupně volného času

a) **Epocha pohody**- volný čas se musí odlišovat od období pohody, klidu

Období pohody a klidu v původním významu vedla k neproduktivním činnostem (válka, politika) to vše bylo vyhrazeno pouze malé vládnoucí skupině až do 19.století. A právě zásluhou této vedoucí pozice získaly větší důležitost než rukodělná práce...

b) **Volný čas jako období míru(středověk)**

Od 14.století se začalo používat spojení slova „volný“s významy pro časové jednotky jako „den“ a „čas“. Termín „volný čas“ se vyskytoval v období tzv. tržního míru

c) **humanistický „volný čas“**

Jednalo se též o období středověké vnímání prostoru disponibilní doby s časovým intervalem zvýšené svobody pro určitou převážně obchodní oblast, avšak pouze pro jednotlivce....*„poprvé se vyjádřil zvýšený nárok jedince na svobodu v pravém slova smyslu.“*..

d) volný čas jako zbývající časový úsek(období reformace)

V návaznosti na společenskou formaci se vytvořila odlišná etika práce, která vedla k preciznější kalkulaci s časem

e)volný čas jako povinná doba (školní pedagogika)

...„primární volný čas se objevil již před industrializací, totiž ve škole a při vyučování.“ ..

f) volný čas v době osvícenství

„ ...od 18.století se v osvěcenském hnutí zdvihl protest s cílem uskutečnit úplnou a opravdovou svobodou člověka, která již byla naznačena ve „volném čase“ humanismu“ ...

g) volný čas, jako připravená doba(protestantismus)

...„ Paralelně se vznikem specifické problematiky volného času ve školní pedagogice se v průběhu 18.století rozvíjela i protestanská duchovní péče. Hlavní funkcí tzv. hodin volna byla „rekreace“, během níž se však ve smyslu pracovní etiky měly vykonávat nutné úkony.“ ..„, Z této fáze pochází chápání volného času jako doby odkázané na „utváření“ .

h) volný čas jako doba zotavení

...„Vedle „zaplacené pracovní doby“ vznikl tzv.nezaplacený pracovní čas....pojem Volný čas byl přenesen do světa ekonomiky, sociální péče a politiky. Volný čas se stal problémem dělníků, dominantní kategorie průmyslové společnosti. V roce 1902 dokonce termín „ volný čas“ našel první odborářské uplatnění. ...vyžadoval se „regulovaný volný čas“: práce ve volném čase byla odmítána.“ ...

i) volný čas jako doba jednání

„Vývoj práce a volného času po druhé světové válce probíhal ve třech etapách.....,u závěrečného úseku se jedná o vizi, která však již byla zahájena.“(VÁŽANSKÝ,2001: 23-25)

Vzhledem k faktu, že bylo zapotřebí obnovit hospodářství po druhé světové válce,

dochází k dočasně kvantitativní změně pracovní doby. Později dochází k redukci. Práce byla chápána jako opora společnosti. To vše obsahovala první etapa, která se ohraničuje rokem 1950.

V druhé etapě již nemá práce prvotní postavení. Již je chápána, jako zabezpečení svého živobytí. Ve volném čase se objevuje míra svobody, užívání si a spotřeby. Tato etapa probíhala ve vyspělých zemích do roku 1980.

Ve třetí etapě se jedná o vizi, ovšem již nyní se stává po malých krůčcích skutečností.

..., Volný čas se ukáže jako přirozený motor hodnotové proměny: změní se individuální vědomí, umožní pohyb společenského hodnotového systému, i ve světě práce.“ ... (VÁŽANSKÝ, 2001)

Tedy v budoucnu se bude možné setkat s dvěma trendy. Ovšem tyto trendy nebudou podléhat klasickým prognostickým metodám, ale na technice scénářů umožňující tvorbu různých představ.

K hlavním rysům již zmíněných scénářů vhodnost perspektivních stavů, jejich přijatelnost, trvalost a snížená přesnost určení dat k naplnění prognózy. Nedílnou součástí těchto prognóz je i stanovení předpokladů budoucích nastíněných trendů. Prvním předpokladem je ekonomický princip konkurence.

...,odůvodňuje trvalou nutnost racionalizace a automatizace ve světě práce, což na druhé straně vyvolává postupné uvolnění člověka od pracovního zapojení a naznačuje pokračující úbytek pracovně orientovaného životního postoje.“...(VÁŽANSKÝ, 2001)

Druhým předpokladem je negativní účinky hospodářského rozvoje. Tyto účinky nadále narůstají a jsou jen z části kontrolovatelné. Odstraňování těchto negativních účinků lze jen těžko splnit.

Trend ke společnosti volného času popisuje konzumně orientovaný životní styl. Tento druh scénáře představuje vývojové tendence. Ovšem druhý trend obrat ke společnosti života je postaven na vzniku celistvé životní etiky. Obrat ke společnosti života naznačuje scénář obratu.

2 Volný čas

Volný čas je jev prolínající se naší společností. Vždy má jasně vymezené místo.

..., „Jako součást komplexního dění průmyslově společenského systému, organizace lidí a moderní civilizace se podřizuje, respektuje působení všech determinat, nepřipouští odlišné chápání příčinných činitelů. ...“ (VÁŽANSKÝ, 2001)

Člověka, který je nedílnou součástí sociálního a životního prostředí, v dnešní době ovlivňují určité faktory spojující se právě s průmyslově společenským systémem. Jedná se o ekonomický, ekologický, sociokulturní (žebříček hodnot společnosti), politický.

Volný čas je možno chápat jako opak doby nutné práce a povinností a doby nutné k reprodukci sil. (PRŮCHA, WALTEROVÁ, MAREŠ, 2003)

Další uváděná definice volného času

„ Volný čas ve smyslu od práce osvobozeného časového úseku je obdobím nezávislým na pracovní době, jako časový prostor vázaný přirozenou a sociálně významnou potřebou. Volný čas, v nejužším slova smyslu znamenající efektivní, skutečnou, svobodnou a plně disponibilní dobu, je obdobím nezávislým na době spánku, zaměstnání i na polovolném čase..“... (VÁŽANSKÝ, 2001)

V celkovém časovém modelu volný čas tvoří časové úseky. Tyto úseky, které každého jedince v životě doprovází, určují využití volného času. Dají se rozdělit na tři časová období:

- ✧ a) svobodně použitelné, rozdělené a osoba sama si určí využitelnost doby- **nezávislý čas**
- ✧ b) povinné a záměrné též závazně nutné doby- **vázaný čas**
- ✧ c) pevně stanovené, cizí určení-**závislý čas**

I přes časové a obsahové aspekty volného času, lze uvést chápání termínu volný čas ve dvou směrech.

První směr lze chápat jako negativní pojem, kdy se volný čas posuzuje, jako zbývající

doba z celkového průběhu dne. To znamená po studijně, či pracovně podmíněném čase.

Druhý směr se chápe jako pozitivní pojem, kdy se jedinec může nezávisle a svobodně realizovat. Rozhoduje se dobrovolně a sám jak se svým volným časem bude disponovat. V tomto případě se jedinec realizuje nezávisle na jakýchkoli povinnostech.

V dnešní době již dochází k vnímání volného času, jako k samostatné části života. Většina lidí již nehledá svůj smysl života, či kariérní růst právě ve své práci, nýbrž ve volném čase, kde objevují pravé kvality svých životů a též možnosti dle svého svobodného rozhodnutí se seberealizovat.

Již zmíněná kvalita ve volném čase má také své znaky. Těmi jsou:

♣ a) **Zájmy a potřeby**

Zájmy jsou individuální a vypovídají o emoční a kognitivní stránce jedince.

„...Zájmy jako zaměřené úmysly, jako koncentrace myšlenek osobnosti na určitý předmět nebo vybraný úsek, se rovněž odlišují od orientačních přání, v nichž se potřeby původně manifestují. ...“ (VÁŽANSKÝ, 2001: 36)

Tedy potřeby vznikají v závislosti na činnosti ve volném čase, které závisejí na intenzitě, opakování činností a kvalitě.

Existuje podrobný přehled hlavních potřeb ve volném čase, jejímž autorem je H. Opaschowski. V přehledu potřeb je kladen důraz na aktuální požadavky jedince dnešní doby. Též je v přehledu zdůrazněna prolínavost, vnitřní závislost, diferenciací zdůrazňování i pořadí potřeb.

♣ **Rekreace- zotavení**

Jedinec se snaží upevňovat zdravotní stav. Nabírá novou energii nejenom dostatečným spánkem, též se projevuje potřeba pocitu osvobození se od přemrštěných požadavků okolí.

♣ Kompenzace

Jedná se o potřebu vyrovnání se, rozptýlení. Jedinec má potřebu odstranit námahu(lenošení)

♣ Edukace

Jedná se o potřebu poznání a dalšího vzdělávání.

♣ Kontemplace

Jedinec má potřebu mít čas pro sebe samého pro rozjímání, navození pohody a klidu. Též sem zahrnuje autor uvědomění si vlastní osoby- autoreflexe

♣ Komunikace

Potřeba kontaktu s okolím, vyhledávání různých sociálních vztahů

♣ Integrace

Jedná se o potřebu utváření skupin a celkově potřeba společnosti, prožívání skupinové atmosféry, sociální učení ve skupině i se skupinou

♣ Participace

Potřeba účasti, angažovanosti, spoluodpovědnosti a utváření okolního prostředí

♣ Enkulturační

Potřeba přání po individuálním tvůrčím uplatnění

(srov. VÁŽANSKÝ, 2001: 36-38)

Všechny tyto výše jmenované potřeby ve volném čase lze označit jako cílové funkce volného času.

♣ b) **Intenzita využívání volného času**

Zkoumá se délka trvání volnočasové aktivity a časové rozpětí, jedná se o ukazatel intenzity trvání činnosti. Metody, které se tímto sledováním zabývaly, přihlížely na stupeň aktivity. Výsledek metody sledování nelze zobecnit, protože vždy se jedná o momentální záznam a zpětná kontrola již chybí.

♣ c) **Postoje k volnému času**

Dlouhou dobu byla práce nejvyšší hodnotou. Ovlivňuje to i tradiční chápání práce, jako společenské normy. I přes veškeré výzkumy, jejichž výsledkem byl růst významu volného času, práce a plnění povinností je nadále v popředí hodnot. Ovšem je třeba zdůraznit, že rozdíly mezi postoji k volnému času se budou lišit v nejrůznějších zemích světa. Též závisí i na jiných proměných. Výsledek bude taktéž odlišný.

♣ d) **Motivace volného času**

Tyto motivace jsou úzce spjaté s oblastí života, sociální skupinou, dosaženým vzděláním jedince a také příslušností k sociální skupině. Také závisí na životní situaci jedince a procesech, které dále udávají vzorce chování a směřují je k danému cíli.

♣ e) **Prožívání volného času**

Tento znak je ze všech výše jmenovaný nejméně prostudován. Jednotka pro kvalitu prožitku je spokojenost. Prožívání volného času je převážně spjato s osobností jedince. Sociální stránka zde není tak důležitá. Volnočasové aktivity jsou multifunkční, proto se kvalita prožitku u každého jedince může lišit v závislosti na vykonávané volnočasové aktivitě.

2.1 Faktory ovlivňující volný čas

Snažení se o reálné vystižení pojmu volný čas musíme brát v úvahu a také věnovat pozornost i faktorům prostředí. Tyto by se daly rozdělit ve vztahu k jedinci (chápání hodnotové stupnice, subjektivní posuzování tlaku okolí na jedince) a ve vztahu ke společnosti (zdravotní stav obyvatelstva, ekonomické předpoklady, sociální zabezpečení občanů, možnosti výdělečné činnosti a s tím související také úroveň nezaměstnanosti...).

- ♣ **Ekonomický** – tento faktor je důležitý v ohledu společnosti, která určuje kolik financí právě do volného času zainvestuje. Finance dále slouží k výchovně vzdělávacím aktivitám. Není výjimkou, že dále finance jsou investovány i komerčnímu odvětví volného času, kde se bohužel vytrácí vzdělávací cíle a kultivace osobnosti.

- ♣ **Sociologický**- hraje důležitou roli v utváření vztahu jedince k okolí při činnostech ve volném čase
- ♣ **Politický**- důležitým uvážením je do jaké míry bude stát zasahovat do volného času jedincům.
- ♣ **Pedagogické a psychologické**- tyto faktory berou do úvahy věkové kategorie jedinců ve volnočasových aktivitách.
- ♣ **Zdravotně hygienický**- přihlíží na správné využití volného času ku prospěchu zdravého tělesného a duševního vývoje jedince.

(srov. PÁVKOVÁ, 2008)

Nejen faktory prostředí působí na jedince, ať už realizováním sebe sama nebo ve skupině lidí. Další nedílnou součástí po faktorech volného času je jakým životním stylem lidé žijí.

2.2 Životní styl

Každý jedinec vlastní svou hodnotovou orientaci, která udává směr jeho chování. Tyto hodnoty dělíme na hodnoty povinnosti a druhá skupina obsahuje hodnotu rozvoje vlastní osoby. Právě hodnota rozvoje osoby způsobuje aktuální hodnotové změny. Všeobecně v dnešní době poklesl význam hodnot povinností a naopak vzrostla hodnota rozvoje sama sebe (lidské naplnění, vědomí štěstí). Tento vzrůst byl patrný převážně u mladých lidí, dále u lidí s nejvyšší životní úrovní.

Dominance postavení práce jde do ústraní, i když donedávna byla centrem hodnot. Nyní je nahrazována hodnotami rozvoje sebe sama a rostoucím blahobytem. Tato situace způsobila odlišnosti v životních stylech. Touto problematikou se zabýval F. Romciss-Stracke.

♣ **Pracovně orientovaný životní styl**

Skupina lidí preferujících tento životní styl má v centru svého života zaměstnání. Čas, po profesionální činnosti, slouží pouze k odpočinku. Tento volný čas je nadále považován za zbytkový.

♣ **Hédonistický životní styl**

V tomto pojetí životního stylu dochází k odlišení části pracovní a části volného času. Ovšem nadále práce zde zaujímá své místo a to jako nutná činnost (pracovní, všední den) pro život. Opakem je zde plně a vědomě prožívaný volný čas.

♣ **Celistvý životní styl**

Zde je kladen důraz na propojení oblasti práce a volného času ve všedním dni. Potkávají se zde dva přemrštěné cíle. V prvním spojení výdělečné činnosti s volnočasovou smysluplnou aktivitou, tím druhým je redukce výdělečné činnosti za účelem provozování volnočasové aktivity ve zbývajícím úseku času osvobozeného od práce. Dosažením cílů by se mělo dosáhnout smysluplného prožití obou oblastí, už ne však s radostí.

Jedinec, který žije svým stylem života, je nepochybně ovlivňován svou životní situací, svými nároky na životní dráhu i objektivními podmínkami, které se v dané situaci projevují. Další věcí, která je zapotřebí zahrnout do životního stylu, je ochota jedince reálně vnímat, chápat...

3 Stáří

Se stářím úzce souvisí *stárnutí*. Je to proces, při němž probíhá řada změn týkajících se funkcí organismu. Tyto změny podmiňují zvýšenou zranitelnost a zároveň pokles schopností a výkonnosti organismu, jež jsou nejmarkantnější v terminálním stadiu, které předchází smrti.

3.1 Biologické projevy stárnutí

Jsou zřetelné a projevují se sníženou odolností vůči infekcím, je zde vyšší sklon k nádorovým onemocněním, zpomaluje se hojení ran, ztrácí se pružnost vaziva. Biologické změny lze pozorovat velice markantně i na úrovni neurohumorální regulace organismu.

(srov. LANGMEIER et KREJČÍŘOVÁ, Vývojová psychologie, 2006)

⚡ **Faktory ovlivňující stárnutí**

Nemoci v dětství a v pozdějším věku stárnutí urychlují. Zrovna tak nepříznivá životospráva, nesprávná výživa, kouření, životní zátěže.

Životní styl pak ovlivní sklon k nemocem, které jsou pro stáří typické.

⚡ **Určení stáří**

Od kdy může být člověk pokládán za starého, nelze jednoznačně určit. Důvody jsou tři:

➔ **Intraindividuální variabilita:**

Člověk může vykazovat pokles v některé činnosti, zatímco v jiném ohledu je jeho výkon stabilně zachovávan. Jedná se o téhož člověka.

➔ **Rozdíly mezi jedinci:**

Zatímco jedni si zachovávají tělesnou zdatnost a duševní svěžest do vysokého věku, jiní vykazují známky stárnutí velmi brzy.

➔ **Pokroky zdravotní péče a společenské změny:**

Je příznivě ovlivněn zdravotní stav člověka, ale zároveň se mění i zátěže, se kterými je nucen se vyrovnávat.

Obecně řečeno z hlediska společenského, je člověk tak, starý,“ za jak starého jej považují ostatní členové společnosti. Začátkem 19. století byl, starý“ člověk čtyřicetiletý. O sto let později to byl člověk o deset let starší, tedy padesátiletý.

V současnosti je dolní hranice stáří udávána věkem 65 let, ale dnešní gerontologie se přiklání k věku od 75 let.

3.2 Kognitivní změny ve stáří

➤ **Zhoršené smyslové vnímání**

Výrazné zhoršení zraku a sluchu omezuje možnost četby a poslechu mluveného slova či hudby a zároveň je zde nebezpečí úrazu, pokud člověk nepřizpůsobí svou činnost

aktuálním možností. Brýle a sluchadla samozřejmě znamenají velkou pomoc. Ve ztížené dostupnosti komunikace s druhými lidmi právě díky zhoršenému smyslovému vnímání se projevuje podezíravost, nejistota, úzkost...

➤ **Zhoršená paměť**

Především krátkodobá, zatímco zážitky z dětství zůstávají zachovány. Vzpomínky bývají často emočně zkresleny. Minulé je obecně hodnoceno jako lepší. Při cvičení krátkodobé paměti zjišťujeme, že i ona je závislá na určitém problému.

➤ **Tvořivost**

V tomto směru jsou statistiky zavádějící, protože označují jako vrchol tvořivé činnosti věk mezi 25. – 40. rokem a pak výkonnost zpravidla klesá. Ovšem existují i vyjímky, které se statistikám vymykají.

Ve skutečnosti není žádná určitá hranice omezující lidskou tvořivost. Spíše než o věk, jde o motivaci, vytrvalost a entuziasmus (nadšení či zápal pro věc). Stejně jako zrání nervové tkáně není jediným činitelem vývoje v dětství, není ani degenerace tkáně ve stáří jediným rozhodujícím činitelem.

3.3 Emoční změny ve stáří

➤ **Afektivní prožívání**

Člověk se stává klidnější a trpělivější, někdy až apatický. Velice záleží na hodnotové orientaci každého člověka. Pro mnohé je delší život k tomu, aby přehodnotili své dosavadní životní postoje a našli smysl života. Ne každý člověk v tomto věku je toho schopen.

Na počátku období stáří bývá ještě silná potřeba seberealizace a být užitečný pro druhé, pak vstupuje do popředí potřeba pozitivního přijetí v okruhu blízkých osob a v pozdějším stáří se již soustředí na sebe a své problémy. Těžce nesou samotu.

➤ Citové vztahy ve stáří:

Význam rodiny s věkem znovu stoupá. Stejně jako v dětství je člověk i ve stáří ohrožen sociální izolací či emoční deprivací. V širší rodině zastává senior i nadále důležitou roli – roli prarodiče.

Kontakt dítěte s prarodiči má pozitivní vliv na rodinné soužití. Hlavně pak mezi dětmi a rodiči. Velice významné a pozitivní je vyprávění babičky a dědečka s dítětem a to hlavně o dětství jeho rodičů. Pomáhají tak vytvářet důležité rodinné historie

A zároveň toto vyprávění může zmírnit dopad konfliktů mezi rodiči a dospívajícími, zvláště je-li podáváno s humorným nadhledem.

Staří lidé nás učí nejen tím, co o minulosti vyprávějí, ale učí mladé mnoha hlubším hodnotám a postojům.

Působení prarodičů může být pozitivní i negativní, ale v každém případě poskytují dítěti zkušenost, ukazují mu model stáří a připravují jej tím na jeho vlastní roli prarodiče.

Je důležité vytvářet tato pozitivní pouta. Jsou základem pro to, aby stárnoucí děti dokázaly akceptovat úbytek sil svých rodičů a byly jim oporou až do terminálního období jejich života.

Manželské vztahy v tomto období sílí a se ztrátou partnera se starý člověk těžce vyrovnává.

3.4 Osobnost starého člověka

...jednota duševních vlastností založená na jednotě tělesné konstituce a utváří se v jeho společenských vztazích. (LANGMEIER, KREJČÍŘOVÁ 2006: 206)

Je také dána vývojem a průběhem celého jeho předchozího života, ale i současné adaptace na nezbytné obtíže vyššího věku. Podle studie paní S. Reichardové z roku 1962 lze vyčlenit pět druhů strategií vyrovnávání se s vlastním stářím:

⬆ **Konstruktivní strategie**

Člověk je stále aktivní, nepřestává mít radost ze života a z vřelých citových vztahů k blízkým lidem. Nepodléhá nadměrnému strachu a zoufalství, akceptuje realitu smrti.

➤ **Strategie závislosti**

Sklon k pasivitě a závislosti na druhých lidech, na něž spoléhají víc, než na vlastní síly. Méně příznivá, ale přijatelná.

➤ **Strategie obranná**

Přehnaná aktivita mající potlačit všechny myšlenky na vlastní obtíže a eventuální blízkost životního konce. Tito lidé se nadměrně emočně kontrolují a jednají přísně podle zvyků a konvencí.

➤ **Strategie hostility**

Je to nepřátelství a hněvivost vůči druhým. Lidé tohoto typu dávají vinu za své nezdary druhým, jsou často agresivní a podezřívaví.

➤ **Strategie sebenenávisti**

Senioři obrazejí svou agresivitu vůči sobě. Svůj život vidí jako naprosté selhání, smrt jako vysvobození ze života, který by nechtěli žít znovu.

(srov. LANGMEIER, KREJČÍŘOVÁ, 2006 : 208)

3.5 Sociální zařazení starého člověka

Senioři mohou ke společenskému vývoji přispívat zcela jedinečným způsobem, nejen svými mnohdy draze zaplacenými zkušenostmi, ale i schopností hodnocení společenských událostí ze širší perspektivy, než mladí lidé. Mnozí lidé zůstávají až do vysokého věku plně aktivní. Někteří ovšem selhávají, jestliže lpí na činnostech, na něž jim síla již nestačí.

Tendence angažovanosti či neangažovanosti je spíše vlastností osobnosti než pouhou funkcí věku.

V současnosti posilujeme kvalitu života a pozitivní adaptaci ve stáří přiměřenou aktivitou seniorů.

Neúcta a pohrdání starými lidmi vycházející z negativního kulturního stereotypu (ageismu) je jedna krajnost. Tou druhou je nadměrný a mnohdy falešný soucit.

4 Senioři a volný čas

Každý senior má nějaké zájmy, které jej provází od mládí. Většinou dochází k dalšímu prohlubování zájmu nějaké volnočasové aktivity, než k hledání nových aktivit ve volném čase. Je třeba zdůraznit, že výber volnočasové aktivity také závisí na určitých rozdílech mezi seniory.

Mezi seniory, tak jako mezi ostatními věkovými skupinami, jsou patrné rozdíly v psychických, kognitivních schopnostech, dovednostech, zájmech a potřebách. Tyto rozdíly se zvyšují a jsou závislé na zdravotním stavu, bydlení, finančním zajištění).

Zájmy, které člověk ve stáří potřebuje dále prohlubovat, vedou k myšlence trávení volného času v době dětství seniorů, jak na vesnicích tak ve městech. Konkretizujeme-li období dětství seniorů v této práci (projektová část) jedná se o první polovinu minulého století, zhruba roky 1925 až 1955.

Na vesnicích převážně převažovaly zemědělské práce, volný čas zaplňovaly záliby dle ročního období (na jaře například vyřezávali píšťalky z vrbových proutí, v létě se koupali u řeky nebo rybníka, sbírali lesní plody, na podzim pekli brambory, pouštěli draky, sbírali houby v zimě sáňkovali a bruslili)

...Rodiny byly vícegenerační, o malé děti pečovali prarodiče nebo starší sourozenci. Volného času bylo málo, na různých zábavách se děti podílely společně s dospělými...
(PÁVKOVÁ, 2008. 112)

Ve městech byla možnost trávení volného času odlišná od vesnice. Vznikaly útulky, které byly ve třicátých letech minulého století přejmenovány na družiny pro školní mládež.

...Byly zřizovány jako sociální a výchovná zařízení, podporovaly školní výchovu a umožňovaly matkám chodit do práce. Sociální funkce byla převažující. Družiny mládeže nebyly součástí školské soustavy...(PÁVKOVÁ, 2008:113)

Podle výše popsaného lze říci, že pokud senior není omezován svým zdravotním stavem (psychické změny)popřípadě financemi, že může prohlubovat své zájmy ve volném čase. Příklady zájmů seniorů mohou být: práci na zahrádce, chovu drobného domácího zvířectva, zájmové kluby, rozšiřují si své znalosti- univerzita třetího věku, setkávání se svými vrstevníky.

5 Dramatická výchova

Dramatická výchova se řadí mezi estetické výchovy. Nalezneme ji v české pedagogické dokumentaci. Hlavními body této výchovy je drama a divadlo.

Dramatická (resp. divadelní) výchova je systém řízeného, aktivního uměleckého, sociálního a antropologického učení dětí či dospělých založený na využití základních principů a postupů dramatu a divadla, se zřetelem na jedné straně: ke kreativně uměleckým (divadelním a dramatickým) a k pedagogickým (výchovným či formativním) požadavkům a na druhé straně: k bio-psycho-sociálním podmínkám (individuálním i společným možnostem dalšího rozvoje zúčastněných osobností. (VALENTA, 2008: 40)

Drama(obtíž) můžeme pojmut jako psanou uměleckou reflexi světa. Jako literární druh umění má možnost předávat obecnější zpravou principy o fungování světa. Za prvky dramatu lze považovat: příběh, dějové sekvence (se vždy odehrávají na pozadí vzájemných vztahů lidí), napětí rozpor,dialogy, problém obtíž,tlak, jednání postav.

Již zmíněné prvky jsou obsaženy v popisu vzájemném jednání postav, též v příběhu(jednání), kdy dochází k reflektování a řešení obtíží.

Divadlo(hra v roli) lze chápat jako zastoupení určité skutečnosti. V daném čase a prostoru tuto skutečnost zobrazují osoby. Prvky divadla jsou následující: umění časoprostorové a fyzické, systém aktivit zajišťujících modelové zobrazení, forma

hry(tato vytváří fikci či „reálnou“ fikci),herci(hrající jiné osoby nebo jevy),hra v roli, určitý prostor, určitý čas, diváci. Nedílnou součástí divadla je mít charakter estetický nebo umělecký. Je třeba zdůraznit, že drama bez divadla a naopak by bez sebe nemohla existovat.

Dramatická výchova se může ještě konkretizovat na:

- ♣ **Divadelní, dramatickou výchovu v širokém slova smyslu-** jedná se převážně o představení hraná studenty, či dětmi
- ♣ **Dramatickou, divadelní výchovu v užším slova smyslu-** jedná se o využití principů dramatu a divadla pro účely výchovné a vzdělávací.

V užším pojetí dramatické výchovy se setkáváme s pojmy princip dramatičnosti a princip divadelnosti.

Obecně lze říci, že jádro:

- ♣ principu dramatičnosti spočívá v konkrétním obsahu dané hry, na problémy, potíže, konflikty a jejich řešení,
- ♣ principu divadelnosti se zaměřuje na lidské schopnosti osob, které tvoří nebo hrají fikci, ať už se jedná o situaci, objekt či jednání. Účelem tohoto principu je divák. Někdo, kdo danou fikci sleduje.

Tyto principy jsou spolu spjaté a nelze je od sebe oddělovat. Z již z výše načrtnutého lze říci, že hlavním metodickým principem dramatu a divadla je hraní rolí.

5.1 Role

Jak již bylo zmíněno hra v roli je hlavní metodický princip dramatické výchovy. Ovšem pojmem role se zabývá více oborů (osobnostní a sociální výchova, psychologie), než jen dramatická výchova.

Všeobecně roli chápeme takto:

- ✧ Společnost očekává od jedince zastávání své role(matka, potomek) podle jasně daných pravidel společnosti, či podle tradičních norem systém
- ✧ ...„*Jako soubor vnějších projevů chování a jednání jedince*“...

Toto pojetí řadíme k psychosociologickému.

Každý jedinec ve svém životě žije svou sociální roli (muž, žena, rodič). Jedinec také dokáže ve svém životě brát na sebe role, které nejsou opřeny o skutečnost, těmito rolemi nežije. Podmínkou tohoto procesu je, že přijme na sebe sociální roli zvanou hráč. Pokud tuto roli převedeme do socioprofesionálního názvu, jedná se o herce. A zde už je prostor pro prvek divadla fikci.

Z úhlu pedagogiky roli považujeme za učební úkol, který vyžaduje od hráče chování a jednání takové, aby splňovalo obraz fiktivní postavy v jasně dané situaci.

Z toho lze vyvodit, že hraní rolí je výchovněvzdělávací metoda vedoucí k cílům estetickovýchovným, osobnostněsociálním, vzdělávacích. Vychází převážně z improvizovaného rozehrání. Aby byl dosažen výchovně hodnotný obsah, nesmí zde chybět reflexe.

5.2 Typologie rolí

V hraní role je důležité pro hráče vědět do jakého typu hlavního metodického principu dramatické výchovy se promění v jiné skutečnosti. Těmito typy jsou rovina simulace, rovina alternace a rovina charakterizace.

Jelikož v práci (část projekt) bude typ roviny simulace použit, bude zde konkrétněji přiblížen.

✧ **Simulace**

Řadí se do rolového hraní. Základ tohoto typu role vyžaduje, aby hráč hrál sama sebe, ve své životní roli, ovšem reakce je v rámci fiktivní situace- touto opravuje své jednání či vytváří zcela odlišné.

Tento typ role v sobě zahrnuje více oborů dramatická výchova spojená se sociálněpsychologickým výcvikem, osobnostní a sociální výchovou atd.

V simulaci můžeme rozkrýt několik druhů her, nejpodstatnější pro projekt je hra:

Na „já jakoby v reálné, běžné nebo docela dobře možné životní situaci (a roli)“

Tato simulační hra po hráči žádá, aby jednal uvažoval a komunikoval sám za sebe.

6 Projekt

Byl zpracován v domově důchodců se zvláštním režimem se sedmi klienty.

A to se třemi ženami a čtyřmi muži. Jejichž zásluhou mohl být tento projekt uskutečněn. Jejich zdravotní stav vyžaduje, aby setrvali na tomto oddělení, z důvodu závažných diagnóz, kterými jsou stařecká demence I. typu, alkoholová demence a deprese. Projevy chorob a specifika dané onemocnění budou zkonkretizována u každého klienta samostatně, nejsou vždy u každého klienta se stejnou chorobou shodná. Tato onemocnění vyžadují nezbytnou specifickou lékařskou péči.

Je třeba zmínit, že nacionále byla pozměněna, kvůli ochraně osobních údajů, všech klientů. Věkové rozpětí klientů se pohybuje od roku narození 1919 do roku 1950. Pro získání informací o každém zúčastněném seniorovi je projekt pojat ve dvou rovinách. První rovina obsahuje získané informace o klientech od autorky práce a druhá obsahuje popis jednání klientů v běžných denních situacích. Pozorování provedla autorka též.

6.1 Jednotliví klienti

✧ **Paní Františka narozena 1919**

Pochází z venkovské zemědělské rodiny jako nejstarší ze sedmi sourozenců. Podle všeho s nimi měla vždy dobré vztahy.

V osobním a rodinném životě byla spokojená. Byla vdaná, bydleli s mužem a dvěma dětmi v rodinném domku. Ona byla zaměstnaná v JZD a její muž byl zedník.

Dbala na pořádek, co si myslela, to řekla, víceméně, pozitivně laděná. Měla smysl pro spravedlnost. Paní trpí stařeckou demencí I. typu. Tato choroba se u paní Františky

projevuje sníženou funkcí krátkodobé paměti, mnohdy se neorientuje časem a prostorem, osobou víceméně ano, protože vždy věděla, jak se jmenuje a kdy se narodila.

Vlastní pozorování

Při běžném denním režimu se chovala klidně, nijak zvlášť se neprojevovala mimo svého smyslu pro pořádek a spravedlnost, který tkvěl v upozorňování na nedostatky a to například neustlaná postel své spolubydlící či vylitá šťáva do klína své spolusedící.

Paní byla komunikativní a rozhovory se spoluklienty začínala sama. Vzhledem ke své chorobě vedla rozhovor přítomný, ale odehrávající se v dobách jejího mládí. Spoluklientka zapomínala též, ale vzácně se shodly na nějakém prvku rozhovoru, který byl pro ně společný, a na dvě hodiny se z nich staly sestry, které musí odcestovat domů z rodinou. Paní byla citlivá na změny počasí a neklidná v závislosti na fázi Měsíce.

Po návštěvních hodinách se vracela v čase stále více a bylo těžké ji uklidnit a zbavit ji obav z nesplněných povinností. Stále se domáhala vystěhování své spolubydlící s tím, že dům je její a manžel se za chvíli vrátí. Úprava léčby a rozhovor s návštěvou situaci zklidnily.

♣ Paní Ružena narozena 1950

Pochází ze Slovenska, patrně z většího města. Velká část příbuzenstva bydlí na venkově. Paní je ze dvou dětí. Má sestru, která jako ostatní příbuzní zůstala na Slovensku. Její muž je Čech. Poznali se, když právě v jejím bydlíšti její budoucí manžel vykonával základní vojenskou službu. Narodily se jim dvě dcery. Manžel ale od paní odešel z důvodu její nadměrné konzumace alkoholu, kterou ona odůvodnila vleklými problémy ve svém zaměstnání. Pracovala jako krejčová. Začátek všeho byla její psychická porucha táhnoucí se již od dob dospívání, ale bez odborného vyšetření nebyla zcela rozpoznána, pak na základě zhoršení jejího psychického stavu vyvolaného „prý“ problémy v zaměstnání“ byla odhalena tato psychická porucha projevující se chorobnou touhou odcizovat podvědomě různé malé předměty.

Souběžně se rozvíjela pomalu alkoholová demence. Paní stále žije ve svém světě a není

si ochotná ani schopná připustit, že manžel od ní již váno odešel. S diagnózou alkoholová demence byla přijata do tohoto zařízení přeložením z psychiatrické léčebny.

Vlastní pozorování

Choroba se u paní Růženy projevuje úzkostlivým střežením si svých věcí, ráda nabízí svou pomoc personálu, aby navštívila co nejvíce pokojů spolubydlících a dala tím průchod své psychické poruše a způsobila tak nemálo komplikací. Má ráda vrstvené oblečení s kapsami.

Ve verbálním projevu se vyznačuje ochuzenou slovní zásobou, v konverzaci se zacykluje a někdy též dochází na takzvaný „slovní salát“. Chová se důvěryhodně, ale posléze se zjistí, že její jednání je v rozporu s jejím konáním. Se svou spolubydlící se často dohadují o různých věcech z každodenního života. To přisuzují diagnóze, pro kterou byla do tohoto zařízení přijata.

✧ Paní Ludmila narozena 1946

Vyrůstala v severních Čechách, v menším městě. Je ze dvou dětí, má ještě sestru. Otec byl vojákem z povolání a i přes svůj kladný vztah k alkoholu byl pro svou dceru Ludmilu velkým vzorem. Matka prodavačka (v pozadí). Paní Ludmila se vyučila a pracovala jako číšnice. Vdala se, s manželem byla krátce, rozvedli se, děti neměla.

Ač ve svém otci spatřovala velký vzor, k ostatním mužům měla averzi, podlehla pití alkoholu a do tohoto zařízení byla přijata z protialkoholní léčebny. Diagnóza alkoholová demence, přidružená diabetes mellitus.

Vlastní pozorování

Paní Ludmila přistupovala k osobní hygieně svým způsobem. Protože byla silná osobnost, nesnášela jakákoli napomenutí. Specifický byl i její vztah k jídlu. Komentovala skoro všechno dění kolem sebe včetně televizních programů. Nejhuře její projevy snášela paní Františka. Komentář pokračoval na téma vztahující se nechvalně k paní Františce. Dalším bodem pozorování je kontrast v přístupu paní Ludmily ke stolování oproti hygieně. Například odmítala vyměnit svůj dlouhou dobu nošený

župan mající na sobě již několik skvrn, ovšem zásadně vyžadovala u jídla dodržovat čistotu. Okomentování jídla, jak množství, tak chuti, nebylo opomenuto.

♣ **Pan Kamil narozen 1946**

Vyrostl na vesnici spolu se svým bratrem. O rodičích bližší zmínka chybí. Pan Kamil má pouze základní vzdělání. Pracoval jako pomocný dělník v zemědělství. Nebyl ženatý, byl bezdětný. Žil s rodinou svého bratra, pak žil sám bohémským životem, následovala dopravní nehoda, kterou zavinil. Dlouhé bezvědomí mělo za následek přechodnou ztrátu řeči a rodina jej předala do péče tohoto zařízení s diagnózou demence stařecká I. Typu.

Vlastní pozorování

Projevy pana Kamila se odehrávají na úrovni nižších citů. Jednání je přízemní. Středem jeho zájmu je sexuální oblast u něho i u druhých. Verbálně komunikuje v holých větách. Na dotaz, proč u druhých nehodnotí třeba barvu očí, vlasy...se dlouze zadívá do neznáma a rozpláče se.

♣ **Pan Jaroslav 1947**

Pochází z jihu Čech, kde vyrůstal s rodiči a svou starší sestrou. Bydleli v rodinném domku. Vždy chtěl být středem pozornosti. Jako mladší ze sourozenců nebyl rodiči za nic kárán. Všechny výtky směřovaly na jeho starší sestru, což se později projevilo negativně v jeho chování a jednání. Paradoxně pak vyznívá věta, že kladný vztah měl k alkoholu.

Vyučil se číšníkem a pracoval na Horské Kvildě. Zde se seznámil se svou budoucí manželkou, narodila se jim dcera a vše se zdálo být pořádku, ale pan Jaroslav se svou závislostí stále bojoval. Nastal zlom a pan Jaroslav své závislosti opět podlehl. V opilosti nejednou fyzicky napadl manželku, dceru a ohrožoval své okolí. Následoval rozvod. Pan Jaroslav opustil rodinu a nenavazoval kontakt s nikým ze svých blízkých. Ztrátou kontaktu s rodinou ztratil i domov a začal bydlet, kde se dalo. Prokřehlý, zbídačelý a notně opilý byl nalezen v parku a následně dopraven do nemocnice, kde byl

hospitalizován nejprve na interním a pak na psychiatrickém oddělení. Po dlouhém pobytu v nemocnici je předán do našeho zařízení s diagnózou alkoholová demence.

Vlastní pozorování

Onemocnění se u klienta projevuje neklidem, často výbušnými a nepřiměřenými reakcemi. Má vyhraněný vztah k osobní hygieně. Klient je přesvědčen, že je čistý, proto se nepotřebuje neustále umývat. Subjektivní pocit pana Jaroslava ostře kontrastuje s objektivním pozorováním a hodnocením. Klient používá fyzického násilí s cílem obhájit své tvrzení, že je čistý. Fyzickým násilím vyhrožuje i svému spolubydlícímu panu Janovi, když jej tento slušně požádá, aby ztlumil rádio.

Dalším typickým znakem chování pana Jaroslava je špatná přiléhavost rozhovoru. Vyznačuje se tím, že pokud se na něco klienta tážeme, vždy odpovídá pouze dvěma variantami- proč, nebo „Na Kvildě pracuju pořád a vezmu tě tam na dovolenou.“ Má ještě několik svých typických formulací, které stále opakuje, ale není si toho vědom. Z toho vyplývá, že tímto často vyvádí z míry svého spolubydlícího pana Jana.

▲ Pan Jan narozen 1946

V severních Čechách vyrostl a prožil poklidně dětství. Sourozence neměl. Vyučil se řemeslu. V pubertě první projevy depresí, které odezněly. Pan Jan pracoval v železničních opravách a práce jej bavila a rád na ni vzpomíná dodnes. Ve svých třidvaceti letech se oženil. S manželkou nemohli mít děti a jeho choroba udeřila znovu a o dost silněji. V boji s touto chorobou mu velice pomáhala manželka, dokud nezemřela na rakovinu. Pan Jan tuto situaci těžce nesl a jeho nemoc se prudce zhoršila a vyústila v sebepoškozování. Měl pořezaná zápěstí. Blízké okolí tento fakt vyhodnotilo jako „volání o pomoc“ a přimělo jej se léčit. Po skončeném ročním pobytu na psychiatrickém oddělení usoudil, že se svými psychickými stavy by domácnost sám nezvládal a požádal o umístění do zařízení, kde by o něho bylo postaráno a aby nebyl sám mezi čtyřmi stěnami, jak říkal. Byl přijat. Diagnóza: deprese.

Vlastní pozorování

Pan Jan je klidný, někdy až moc zamlklý. Zamlklost je známka, že opět zápasí se svými depresiemi. Tyto stavy bývají častější v období podzimu a zimy. Jsou dny, kdy se podaří pana Jana rozveselit něčím, co jej baví nebo filmem, u kterého se hodně nasměje.

Jeho spolubydlícím je pan Jaroslav a pan Jan je neustále vystavován vzájemným neshodám. Pan Jaroslav navazuje komunikaci vždy úvodními pěti větami, které neustále dokola opakuje, ale když je panem Janem upozorněn, že toto již probrali, rozhořčeně odpoví, že o tomhle ještě spolu nemluvili. Pan Jan rád hovoří s každým. Nejraději si povídá o počasí a hvězdné obloze.

✧ Pan Jiří narozen 1937

Vyrostl v malém městě se svými rodiči a bratrem, se kterým si vybudovali dobré vztahy. Pan Jiří se vyučil a pracoval na stavbách po celém Československu. Na jedné z těchto cest poznal svou manželku a měli spolu jednu dceru. Podle informací pana Jiřího víc dětí mít nemohli a to byl hlavní důvod pozdějších rozporů v manželství. Domů z cest jezdil čím dál tím méně a před rodinou dával přednost svým kamarádům a volný čas s nimi trávil u piva. Pokud někdy zavítal k rodině, tak opilý. Po čase následoval rozvod a pobyt v protialkoholní léčebně, který jej přivedl až sem. Diagnóza: alkoholová demence.

Vlastní pozorování

Choroba se projevuje u tohoto klienta sníženou schopností komunikace. Znamená to, že nejraději odpovídá na otázky uzavřené, kdy jen kývne nebo zavrtí hlavou. Pokud ale jej zvolenou činností zaujmeme natolik, začne sám mluvit v holých větách. Mluví o svém životě. Jinak velice rád něco vytváří a tyto činnosti má rád. Raději než kontakt se spolubydlícími.

6.2 Práce s klienty

Prvotní představa o realizaci práce s klienty se zdála být splnitelná bez jakýchkoli

komplikací. Příprava spočívala v návrhu, jak projekt bude pojmuto, a především ve sdělení obsahu představy. Tato byla navržena dle principů dramatickosti a divadelnosti dramatické výchovy, které byly pro tento projekt nejvhodnější. Dělena byla na dvě části výtvarnou a divadelní a tím spojenou dramatickou.

Dalším bodem přípravy se stávalo z návrhu kritérií, která si bylo třeba vyjádřit a především stanovit. Konečná kritéria pro projekt jsou uvedena zde. Ne všichni senioři by byli vhodní pro tento specifický projekt.

- ♣ Klienti, kterým jejich zdravotní stav dovoluje spolupráci.
- ♣ Klienti, kteří budou mít o práci na projektu zájem (riskantní je toto rozhodnutí vždy)
- ♣ Klienti, kteří jsou schopni porozumět zadávaným pokynům a jsou schopni komunikovat (alespoň do určité míry)
- ♣ Klienti, potřebující řešit mezi sebou určité konflikty jinak. Tedy bez jakýchkoli známek agresivity. Ať už se jednalo o agresivitu verbální či fyzickou.

Po potřebném zvážení všech okolností, velkého rozsahu výběru osobností a zdravotní stav, naskýtal se závěr, že vhodnými adepty pro plánovaný projekt se stanou tři ženy a čtyři muži. Tito senioři byli v minulé kapitole přiblíženi.

Výběr dle kritérií byl splněn. Dále příprava pokračovala vlastním oslovením klientů. Jednalo se o přiblížení projektu. Každý z oslovených reagoval jinak, přesto pozitivní zpětnou vazbou. Za všechny reakce uvádím reakci paní Františky, která odpověděla: „Tak jo. Pojd’!“

Pro určité změny zdravotního stavu a projevu stárnutí, již senioři nebyly schopni rychle reagovat na některé podněty. Proto byl důležitý individuální přístup. Sestával se z vyšší zaměřenosti na každého člena v projektu. Následovalo by z jejich strany neporozumění a zaleknutí z velkého kvanta požadavků. Ve výsledku by následovalo pouze odmítnutí spolupráce. Individuální přístup je velice důležitý a pomáhá ještě více získávat klienty ke spolupráci.

Utvořená skupina jevila velký zájem o zadanou práci na projektu, konkrétně nyní

na výtvarné části. Entuziasmus (nadšení) by vystihoval popis zájmu o celý projekt. Jevený zájem skupiny o projekt umožňoval seniorům určitou změnu v jejich zaběhlém denním režimu. Tento denní režim je přiložen jako příloha této práce.

Cíl projektu má zmírnit projevy agresivity, ať už verbální či fyzické. S tím související další návazné a propojené prvky. Převážně jde o zlepšení komunikace mezi spolubydlícími v tomto zařízení, tedy o snížení či úplné vymizení, některých nežádoucích projevů v chování každého člena dané skupiny. Nežádoucím projevem je zde například špatné rozkódování zprávy, kterou odesílatel posílá příjemci zprávy. Z toho lze usuzovat, kde vzniká největší problém, a s tím souvisí i chybění prvků zajišťující kvalitní prožívání volného času seniorů.

V tomto případě nemůže být dosaženo všech hlavních potřeb (dle Opaschowského) pro kvalitní prožívání volného času a to z důvodu faktorů ovlivňující seniory v dané situaci a prostředí. Ať už se jedná o zdravotní stav, který neumožňuje v plném rozsahu potřebu edukace, kontemplace (v zařízení není mnoho možností, kde může být senior úplně sám). Naopak tímto projektem bude seniorům umožněno participace na svém zlepšení prožívání volného času v zařízení.

Důležitým sdělením je též zohlednění volného času seniorů během dne v zařízení. Jak je možné vidět v tabulce (příloha I) čas seniorů je dělen do času vázaného (hygiena, jídlo) času závislého (návštěva lékaře, je určena vedením zařízení) a nezávislý čas(zde je prostor pro tvoření projektu).

Senioři, se kterými bylo pracováno, svůj život prožívali ještě v době, kdy se volnému času a jeho prožívání nepřikládal ještě takový důraz. Během rozhovorů, kdy senioři vyprávěli o svých životech, lze vyvodit daný výsledek a to, že byl jimi preferován pracovně orientovaný životní styl. V dané koncepci projektu byl zadán tedy i částečný cíl chápat volný čas v pozitivním směru tedy, že volný čas není jen zbytková část dne, ale lze ji plnohodnotně a smysluplně prožívat. Prožívání volného času je podmíněno faktory, které se projevují i v dané práci.

Počáteční úkol spočíval ve vytvoření postavy, se kterou později budou senioři řešit některé ze svých konfliktů. Situace, kde vznikají konflikty, jsou naznačeny ve vlastním pozorování klienta v předchozí kapitole. Předpokladem je také zmírnění

nepatřičného jednání každého z nich.

Během příprav a vlastním provedení práce bylo nutno dbát i na bezpečnost práce.

Převážně činnost vyžadující použití ostrých a jinak pro seniory nebezpečných předmětů je vždy přesunuta na někoho, kdo jim v těchto situacích pomůže. Drobný neobratný manévr, by mohl způsobit komplikace, jak zdravotní, tak v dalším postupu práce.

Samotná činnost na projektu se konala v určitém časovém úseku. Zde je potřeba také uvést, že během stárnutí může i nemusí mít senior zhoršenou časovou přizpůsobivost. Pokud seniora omezíme časově, vzniká zde pro něj stresová situace, kterou každé individuum řeší jinak. Projevy mohou být různé. Dochází k úplnému zpomalení dané činnosti, či plnému odmítání něco vytvářet. Proto je nutné takovou to stresovou zátěž eliminovat.

Během tvorby projektu se objevily i nežádoucí vlivy, které zasahovaly do průběhu.

Převážně se jednalo o absenci některých seniorů způsobenou tím, že museli odejít na neodkladné vyšetření.

I přes důkladné přípravy na provedení celého projektu, někdy docházelo k negativním vlivům na práci. Důvodem byly již dvě výše zmiňované příčiny. Skupina přestala synchroně pracovat, což vedlo k jejímu pracovnímu rozkolu. Aby bylo docíleno opět původního časového rozvrhu muselo dojít k zásadní změně. Tato změna spočívala v rozdělení jedné skupiny na dvě, kde bylo dbáno i na časovou přizpůsobivost. Nyní probíhala činnost ve větším poklidu. Časový harmonogram byl upraven tak, aby vyhovoval oběma skupinám. Též bylo dbáno na návaznost jiných činností v harmonogramu dne, proto bylo nutné vše dodržovat. Ve výsledku obě skupiny pracovaly dle svých časových možností, i přes to mohlo k závěru každé ergoterapie dojít i k reflexi činnosti, která byla konána. Touto reflexí daného času a tvořením docházelo ke krátkému souhrnu všech aktivit a tím i k procvičování krátkodobé paměti. Částečný úspěch se dostavil již za několik hodin ergoterapie, někteří jedinci si byli schopni vybavit, jakou činnost dělali minulou ergoterapii.

Tento fakt mne ujistil o tom, že zájem o jimi vytvořené postavičky není vůbec malý.

Při dokončování tvorby postav došlo u pana Jiřího k činnosti, která nebyla v zadání, ani v přípravě. Během reflexe ztráveného času ergoterapie, kde byly dokončeny postavy vytvořené seniory vytvořil pan Jiří jakousi chobotnici a jako komentář pronesl dvě věty. Řekl: „To jsem já“, ukazuje přitom na obrázek. „Je to jiné.“ Tento projev naznačoval nespokojenost se svou vlastnoručně vyrobenou postavou. Tato postava byla zadána v přípravě projektu pro každého stejně. Vyjádřený nesouhlas s uniformní postavou bylo nutné změnit. Ještě jedna hodina byla věnována k přetváření postav, nyní již senioři byli spokojeni se svou vykonanou prací.

Pro dotvoření postav bylo nutné obohatit výběr materiálu. (látky, barevné papíry, vlny).

- ✧ Pan Jiří se věnoval tvoření kresby, s níž se ztotožnil.
- ✧ Pan Kamil postavu přetvořil do podoby medvídky – udělal papírovou srst.
- ✧ Postavička pana Jana získala podobu oživlé knížky. Kniha mající ruce, nohy a na přední straně obličej.
- ✧ Pan Jaroslav zvolil vlnu, z níž upletl zvláštní postavu odpovídající jeho představám.
- ✧ Paní Růžena oblékla postavu podle svého – uháčkovala jí oblečení
- ✧ Paní Ludmila si postavu nakreslila a za pomoci krepového papíru ji dotvořila
- ✧ Paní Františka měla potřebu ošatit postavu květinovým oblečením.

Náročná a zdlouhavá práce byla přínosnou pro obě skupiny seniorů. Dalším bodem v přípravě projektu se stalo zkloubením hlavních znaků dramatické výchovy a to dramatu a divadla. Záměrem (cílem) projektu bylo odstranění negativních vlivů v prožívání volného času pomocí dramatické výchovy, tedy se jednalo o výchovně vzdělávací činnost, a tato výchova je pak pojata ve svém užším slova smyslu a zde se pracuje s principy dramatickosti a divadelnosti. Senioři pomocí postav sehrávali v rolích situace, kde běžně mezi nimi vznikaly konflikty. Tato hra v roli byla lokalizována do hry Na „já jakoby v reálné, běžně nebo docela dobře možné životní situaci (a roli)“. Hra je součástí typologie role v rovině simulace, kdy senioři ztvárňují samu sebe. Jednají za sebe, ale v tu chvíli pro ně ve fiktivních

situacích. Proto bylo možné zaměřit se na tyto konflikty s nadhledem a reflektovat na ně a postupně se těchto chyb zbavovat. Následovalo hledáním způsobu, jaký správný použít, aby nedošlo k opakování předešlých reakcí.

Scénky opisovaly jejich soužití a problémy každodenního života na daném místě, v dané době a čase. Pak nenásilnou formou učení nového jednání, došlo na řešení problémů v každodenních situacích. Ukázky rozhovorů jsou součástí práce jako příloha II.

7 Hodnocení projektu

Záměrem projektu bylo potvrdit či vyvrátit dosažení stanovených cílů v práci s klienty domova seniorů. Tyto cíle byly formulovány takto:

- ✧ pomoci dramatické výchovy zkvalitnit prožívání volného času seniorů
- ✧ zmírnit nebo odstarnit projevy agresivity, ať už verbální či fyzické
- ✧ snížení či odstranění, některých nežádoucích projevů v chování každého člena
- ✧ umožnit participovat na svém zlepšení prožívání volného času v zařízení.

Tyto formulované cíle zhodotím u každého klienta zvlášť.

Paní Františka

Chování klientky se alespoň částečně změnilo v tom, že pokud poukazovala na nedostatky v nějaké, pro ni choulostivé situaci, již se nevyjadřovala, tak jadrně, jako dříve. Čímž bylo dosaženo cíle snížení některých nežádoucích projevů v chování klientky. Ještě při projektu, paní Františka vedla časté spory s paní Ludmilou. Po ukončení projektu, paní Františka řešila některé konflikty mírněji, nebo k nim ani nedošlo. Došlo i ke zmírnění projevů agresivity verbální ze strany paní Františky. Pokud již nějaký spor vznikl, vždy jej obě ženy vyřešily velmi kulantně. Příklad je uveden v ukázce rozhovoru mezi oběma ženami. Též nebylo výjimkou, že i po skončení projektu

dále klientka jevila zájem o výtvarné aktivity organizované v rámci zařízení ve svém volném čase. Proto lze říci, že bylo dosaženo cíle participace ve volném čase. Hlavní cíl ohledně dramatické výchovy zkvalitnit prožívání času naplnil svá očekávání.

Paní Růžena

U paní Růženy došlo k posunu v řešení situací s paní Ludmilou. V pozorování obou klientek, došlo k posunu v jejich chování. Zde nebyl důvod ke vzniku konfliktů, tak častý, z důvodu zlepšení komunikace u paní Ludmily. Popíši dále. Paní Růžena již ve všech sporech jednala klidněji. Již zde nebyly příznaky cholerického chování., někdy více vypadalo klidnější. Ze zde uvedeného lze shrnout, že u paní Růženy došlo u třech výše formulovaných cílů. Projekt klientce napomohl k řešení konfliktních situací, ovšem klientka neměla potřebu se spoluúčastnit na vytváření svého volného času i nadále. Jednalo se pouze o přechodné období potřeby participace.

Paní Ludmila

Hodnocení u této klientky je pozitivní. K viditelnému posunu došlo, když paní Ludmila dokázala překlenout svou silnou osobnost v řešeních problémů s paní Ludmilou. Jak již bylo řečeno. Obě ženy spory vždy vyřešily, takovým způsobem, jaký byl vytyčen v přípravách daného projektu. Řešení problému si je možné zrekapitulovat výše na ukázce rozhovoru s paní Františkou.(viz. přílohy) V ukázce rozhovoru při kárání paní Ludmily paní Františkou nevznikne třenice, naopak objeví se zde velmi přijatelný návrh. Dramatická výchova přispěla k tomu, že projevy agresivity verbální byly zmírněny. Klientka i nadále měla chuť se spoluúčastnit na svém volném čase.

Pan Kamil

Zhodnocení tohoto klienta je velmi náročné. K jeho dosavadnímu chování na úrovni nižších citů se objevuje i malý posun. Nejenom, že občas chování setrvává v již zmiňované úrovni, dostavuje se také změna v komunikaci. Dochází ke změně témat v rozhovorech. Odkazuji tímto na ukázkou rozhovoru pana Kamila a pana Jířího. Zde nelze jednoznačně říci, zda cíle bylo dosaženo. Vzhledem k rozsáhlé psychické chorobě, lze

pouze konstatovat, že v oblasti zlepšení komunikace dramatická výchova splnila svůj vytýčený cíl.

Pan Jaroslav

Klient ve své komunikaci nadále pokračuje svým obvyklým způsobem. Pan Jaroslav svou konverzací občas obohatí o nějakou jinou a hlavně novou větou. Velkou zásluhou pana Jana, jeho spolubydlícího, se snaha komunikovat s panem Janem neopakuje nadměrně často. Dále pan Jaroslav si povídá i s ostatními klienty. Již není tak přehnaně výbušný v konfliktech. Došlo tedy ke snížení agresivity, jak verbální tak fyzické. Dramatická výchova, jako hlavní cíl, splnila svá očekávání. Nadále k řešení situací používá svou vytvořenou postavičku.

Pan Jan

Pozitivní dopad mého projektu měl i na komunikaci na Pan Jan ze začátku projektu bojoval v komunikaci s panem Jaroslavem. Postupně se u klienta vytvářel nadhled nad otázkami pana Jaroslava. Již komunikace mezi pány nedělala takové rozbroje, jako v předchozí době. Ukázka rozhovoru mezi pány Janem a Jaroslavem naznačuje z velké míry pozitivní posun. Již nedochází k zacyklení rozhovoru, kde by pan Jan neustále svému spolubydlícímu vyvracel fakt, že tyto konverzace se opakují.

Pan Jiří

Ze začátku projektu byl ještě problém s panem Jiřím a možností navázat jakoukoli konverzací. Zvrat nastal při vytváření postavy a následného dotvoření na své přání. Následoval i posun v komunikaci, již se klient neprojevoval, jako introvertní osoba. Názorná ukázka komunikace, kde již klient není pouhým introvertem i s vysvětlením, je v rozhovoru výše mezi klienty Jiřím a panem Kamilem.

Cíle byly dosaženy u pana Jiřího v oblasti dramatické výchovy- zlepšení komunikace, participace ve volném čase- výtvarné činnosti.

8 Závěr

Shrneme-li všeobecně použitou metodu projektu, dostáváme se k závěru, že tato práce musí zakomponovat do příprav celou škálu oblastí, se kterými se dále pracuje. Přípravná fáze obsahuje otázku realizace, kde a s kým bude projekt vytvářen. Na tuto realizační část pak navazuje určitý sběr dat- v tomto případě o klientech. Jedná se o to, určit výchozí bod, aby bylo možno své vynaložené úsilí zhodnotit. Do realizační fáze spadá i vybavenost materiální, časová atd.

Jedná se o náročný způsob zpracování ve všech ohledech. Pokud je tomuto způsobu utvořen velký časový úsek, výsledky jsou viditelné.

Pro zvolenou věkovou skupinu se kombinace těchto dvou oborů pedagogiky volného času a dramatické výchovy velmi obohacující. Nejenže senioři mohli vstoupit pomocí dramatické výchovy do situací, se kterými si mnohdy nedovedli poradit s jejím řešením, hraní rolí získali řešení dané situace. Též na ně hra rolí měla ještě jeden příznivý vliv a to výchovně vzdělávací. V daném prostředí seniorů, nemělo žádný výsledek neustálého opakování, že takto se nejedná, výsledek se dostavil právě po realizovaném projektu.

Dík patří i personálu zařízení, v němž jsem měla možnost souvislou praxi ergoterapeuta provádět.

Neocenitelnou zkušeností bylo i to, že senioři se nebáli a nestyděli projevit svou kreativitu, čehož si velice vážím.

Seznam použitých zdrojů:

KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*. Praha : SPN, 1981. ISBN 80-04-26059-4

LANGMEIER, J; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2 . aktualiz. Vyd. Praha : Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9

PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-423-6

PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. aktualit. vyd. Praha : 2003. ISBN 80-7178-772-8

ROKYTA, R; MAREŠOVÁ, D.; TURKOVÁ, Z. *Somatologie II.* „b.m.“: Eurolex Bohemia s.r.o., 2002. ISBN 80-86432-31-9

VALENTA, J. *Metody a techniky dramatické výchovy*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1865-1

Zákon 108/ 2006 Sb. O sociálních službách ve znění platném k 14. 3. 2006

VAŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Print-Typia spol s.r.o., 2001

Příloha I. Denní režim v domově důchodců se svlaštším režimem

ČAS ZAČÁTKU	ČAS UKONČENÍ	AKTIVITA
6.30	7.30	ranní hygiena
7.30	8.00	snídaně
8.00	8.30	léky a lékařské ošetření
8.30	9.00	plnění ordinace lékaře
9.00	10.00	ergoterapie
10.00	10.15	svačina
10.15	11.30	pokračuje ergoterapie
11.30	12.30	oběd
12.30	13.00	odpolední odpočinek
13.00	15.00	arteterapie, léčebný tělocvik (někteří senioři s doprovodem)
15.00	16.00	odpolední odpočinek
16.00	16.45	večeře
16.45	17.30	hygiena dle potřeby
17.30	18.30	TV program
18.30	19.30	celková večerní hygiena
19.30	20.00	podávání léků
20.00	22.00	ukládání ke spánku, sledování TV
22.00	6.30	noční klid

Příloha II. Ukázka rozhovoru paní Růženy s paní Ludmilou

Spor tkví ve svérázném přístupu paní Ludmily k hygieně a paní Růžena tento přístup nepodporuje. (hrají pomocí postaviček)

Paní Růžena: „Ludmilo, nedávej ten župan do skříně, je špinavý.“

Paní Ludmila: „Ten župan není špinavý!“

Paní Růžena: „Se na něj podívej! Tady jsou fleky.“

Paní Ludmila: „Nech mě na pokoji, Růženo!“

Paní Růžena: „Nedávej ten župan ani na postel!!“

Paní Ludmila: „A kde je špinavý?“

Paní Růžena: „Tady a tady.“

Paní Ludmila: „To vydrží, ještě není tak špinavý.“

Paní Růžena: „Teď hned to odnes! Vždyť tu děláš bordel!“

Paní Ludmila: „Chci mít, Růženo, od tebe klid. Jdu ho dát do prádla a cestou se podívám, co dávají v televizi.“

Velmi klidný průběh oproti předešlému jednání paní Ludmily. Byla by verbálně agresivní a vůbec by župan do prádla neodnesla a po zbytek dne by byla nepříjemná jak na personál, tak na spolubydlící.

Příloha III. Ukázka rozhovoru paní Františky s paní Ludmilou

Paní Františce vadí Ludmilin hlasitý a dlouhý zpěv. Vysloví tedy názor většiny. (hrají pomocí postaviček)

Paní Františka: „Nech toho zpívání!“

Paní Ludmila: „Já si můžu zpívat, kdy chci, a nikdo mi nebude říkat, kdy mám přestat!“

Paní Františka: „Tak zpívej potichu!“

Paní Ludmila: „Já umím zpívat a nebudu zpívat potichu.“

Paní Františka: „Zazpívej tu o formánkovi.“

Paní Ludmila: „Tu moc neumím. Zazpíváte si ji, Františko, se mnou?“

Paní Františka navrhla svou oblíbenou písničku. Dříve by se tyto dvě ženy častovaly sprostými slovy. Dialog je velmi dobrou ukázkou toho, čeho se obě seniorky „na nečisto“ naučily.

Příloha IV. Ukázka rozhovoru pana Jaroslava s panem Janem

Pan Jaroslav opakováním několika vět pana Jana doslova rozčiloval. (hrají pomoci postaviček)

Pan Jaroslav: „Za čtrnáct dní pojedu na Kvildu. Byl jste tam?“

Pan Jan: „Ne, nebyl.“

Pan Jaroslav: „A pojedete tam se mnou?“

Pan Jan: „Ne, nechce se mi.“

Pan Jaroslav: „Takže za čtrnáct dní se mnou pojedete na Kvildu?“

Pan Jan: „Už jsem vám to jednou řekl. Nikam s vámi nepojedu!“

Pan Jaroslav: „Jezdil jste někdy na kole?“

Pan Jan: „Občas jsem na kole jezdil.“

Pan Jaroslav: „Tak pojedeme za čtrnáct dní na Kvildu a zaježdíme si tam na kolech.“

Pan Jan: „Tak dobrá, pojedu s vámi.“

Opět změna reakcí. S panem Jaroslavem a jeho způsobem pokládání otázek nešlo nic dělat. Naopak častým používáním postav přestal pan Jan brát tyto rozhovory příliš osobně a byl schopen odpovídat tak, aby pana Jaroslava spíše svou reakcí uklidnil.

Příloha V. Ukázka rozhovoru pana Kamila s panem Jiřím

Pan Kamil chtěl navazovat komunikaci za každou cenu a pana Jiřího zprvu velmi rozčilovalo, že je dotazován na tak zřejmé věci a okolnosti. (dialog u oběda)

Pan Kamil: „Máte oběd?“

Pan Jiří: „Jo.“

Pan Kamil: „Máte knedlíky?“

Pan Jiří: „Jo.“

Pan Kamil: „Chutná vám to?“

Pan Jiří: „Jo.“

Pan Kamil: „Umíte říct taky něco jiného?“

Pan Jiří: „Ano, umím, nechte mne najíst.“

Zde uvádím příklad toho, že jindy nemluvný pan Jiří, odpovídá. Jindy by otázky ignoroval, a kdyby jich bylo moc, zvedl by se od stolu a od nedojedeného jídla by raději odešel.

Abstrakt

MARTONOVÁ, B. Využití dramatické výchovy v práci se seniory. České Budějovice 2012. Bakalářská práce.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce J. Pokorný.

Klíčová slova: senioři, dramatická výchova, komunikace, domov pro seniory se zvláštním režimem, psychické choroby, volný čas, stáří, stárnutí

Práce se zabývá využitím principů dramatické výchovy v práci se seniory. Jde především o komunikaci mezi seniory. Teoretická část práce je zaměřena na oblast volného času. Volný čas je zde popsán obecně i konkrétně se zaměřením na seniory. Dále teoretická část popisuje stáří se změnami, které toto období doprovází. A poslední část je zaměřena na dramatickou výchovu, na její principy, které jsou přínosné v práci se seniory. Praktická část je zpracována formou projektu v zařízení domova pro seniory se zvláštním režimem. Projekt je rozdělen do dvou částí. První obecná, kde jsou potřebné údaje a informace o seniorech. Druhá část se zabývá samotným zpracováním projektu a jeho hodnocení. V hodnocení je rekapitulace celého projektu a jeho dosaženými výsledky.

Abstract

The use dramatic education in the work with the elderly

Key words: elderly, dramatic education, communication, home for seniors with a special regime, psychical illness, leisure, age, aging

The work is about the use dramatic education and principles of drama in the work with elderly. It is about communication between seniors. The teoretic part of work is focused on leisure., age, ageing, dramatic education and principles of drama. The leisure is generally described and specifically described in the work with elderly. The practic part of work is project, which was created in home for seniors with a special regime.

The project has got two part. The first is generally part. This part include information about the elderly. The second part of project describe work with seniors and the project include rating about it. The rating include the results of the work with the elderly.